УДК 342.9
DOI https://doi.org/10.32844/2618-1258.2021.5.2.28

НИКИТЮК Я.І.

ВИЩИЙ АНТИКОРУПЦІЙНИЙ СУД: ОСОБЛИВИЙ, НАДЗВИЧАЙНИЙ ЧИ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД?

HIGHER ANTI-CORRUPTION COURT: SPECIAL, EXTRAORDINARY OR SPECIALIZED COURT?

Актуальність статті полягає в тому, що для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою передбачено функціонування вищих спеціалізованих судів, діяльність яких регулюється окремою главою Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (глава 4 Розділу ІІ). Згідно зі ст. 31 згаданого Закону нині в системі судоустрою України передбачено функціонування лише таких двох видів спеціалізованих судів, як Вищий суд із питань інтелектуальної власності та Вищий антикорупційний суд. Указані суди діють як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду справ, зарахованих до їх юрисдикції процесуальним законом. Окреслюється місце Вищого антикорупційного суду в національній судовій системі. Аналізуються наукові підходи до розуміння сутності, призначення та інших ознак надзвичайних і особливих судів. Спростовуються аргументи, наведені в конституційному поданні, про визнання таким, що не відповідає Конституції України, Закону України «Про Вищий антикорупційний суд», які, на думку авторів цього подання, свідчать про «особливий» статус Вищого антикорупційного суду. Обґрунтовується авторський підхід до визначення характерних ознак особливих судів і через порівняльний аналіз доводиться необґрунтованість зарахування Вищого антикорупційного суду до категорії особливих судів. Наголошено, що утворення Вищого антикорупційного суду, на відміну від Вищого суду з питань інтелектуальної власності, відбувалось у більш складних політичних умовах, під постійним тиском міжнародних партнерів України та під пильним наглядом антикорупційних громадських організацій. Зосереджуючи увагу на антикорупційному потенціалі Вищого антикорупційного суду, вони крок за кроком відвойовували його самостійність і намагались законодавчо закріпити максимальний рівень його незалежності не лише від інших гілок державної влади, а і в межах самої судової системи. І такий підхід, як засвідчила практика, себе виправдав: серед кримінальних проваджень, що стали предметом розгляду Вищого антикорупційного суду, значну частину складають ті, у яких підсудні стосуються або стосувались судової гілки влади.

Ключові слова: *антикорупційне судочинство, Вищий антикорупційний суд, надзвичайний суд, особливий суд, принцип спеціалізації, система судоустрою, спеціалізований суд, судова система.*

The relevance of the article is that for the consideration of certain categories of cases in the judicial system provides for the functioning of higher specialized courts, the activities of which are regulated by a separate chapter of the Law of Ukraine “On Judiciary and Status of Judges” (Chapter 4 of Section II). Yes, according to Art. 31 of the mentioned Law, today in the system of judicial system of Ukraine the functioning of only two types of specialized courts is provided: the High Court of Intellectual Property and the High Anti-Corruption Court. These courts act as courts of first and appellate instance to hear cases that fall within their jurisdiction by procedural law. The place of the Supreme Anti-Corruption Court in the national judicial system is outlined. Scientific approaches to understanding the nature, purpose and other features of emergency and special courts are analyzed. The arguments presented in the constitutional petition on

© НИКИТЮК Я.І. – аспірант кафедри поліцейського права (Національна академія внутрішніх справ)

recognizing the Law of Ukraine "On the Supreme Anti-Corruption Court" as inconsistent with the Constitution of Ukraine are refuted, and which, according to the authors of this petition, testify to the "special" status of the High Anti-Corruption Court. The author's approach to determining the characteristics of special courts is substantiated and by means of comparative analysis the unfoundedness of the Supreme Anti-Corruption Court to the category of "special" courts is proved. It was emphasized that, unlike the High Court of Intellectual Property, the establishment of the High Anti-Corruption Court took place in a more complex political environment, under constant pressure from Ukraine's international partners and under the close supervision of anti-corruption NGOs. Focusing on the anti-corruption potential of the Supreme Anti-Corruption Court, they gradually regained its independence and tried to legislate the maximum level of its independence not only from other branches of government, but also within the judiciary itself. And this approach, as practice has shown, has paid off: among the criminal proceedings that have been the subject of the Supreme Anti-Corruption Court, a significant part are those in which the defendants have, or once had to do with the judiciary.

Key words: *anti-corruption proceedings, Supreme Anti-Corruption Court, Emergency Court, Special Court, Principle of Specialization, Judicial System, Specialized Court, Judicial System.*

Постановка проблеми. Вищий антикорупційний суд (далі – ВАКС) посідає особливе місце у вітчизняній системі судоустрою. І щоб підкреслити специфічний характер правового статусу ВАКС, законодавець зарахував його до системи спеціалізованих судів. Згідно з ч. 1 ст. 125 Конституції України «судоустрій в Україні будується за принципами територіальності та *спеціалізації*» [1]. Для розгляду окремих категорій справ у системі судоустрою передбачено функціонування вищих спеціалізованих судів, діяльність яких урегульовується окремою главою Закону України «Про судоустрій і статус суддів» (глава 4 Розділу ІІ). Згідно зі ст. 31 згаданого Закону нині в системі судоустрою України передбачено функціонування лише таких двох видів спеціалізованих судів, як Вищий суд із питань інтелектуальної власності та ВАКС. Указані суди діють як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду справ, уналежнених до їх юрисдикції процесуальним законом [2]. Функції третьої інстанції – касаційної – покладаються на ВСУ.

Як відомо, наразі процес утворення вищих спеціалізованих судів майже завершився. Але утворення ВАКС, на відміну від Вищого суду з питань інтелектуальної власності, відбувалось у більш складних політичних умовах, під постійним тиском міжнародних партнерів України та під пильним наглядом антикорупційних громадських організацій. Зосереджуючи увагу на антикорупційному потенціалі ВАКС, вони крок за кроком відвойовували його самостійність і намагались законодавчо закріпити максимальний рівень його незалежності не лише від інших гілок державної влади, а і в межах самої судової системи. І такий підхід, як засвідчила практика, себе виправдав: серед кримінальних проваджень, що стали предметом розгляду ВАКС, значну частину складають ті, у яких підсудні стосувались або стосуються судової гілки влади.

На думку противників створення ВАКС, такий формат антикорупційного судочинства є неприйнятним, адже порушує баланс усієї судової системи і суперечить загальним принципам правосуддя. Згідно з ч. 1 ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» суди України «утворюють єдину систему», що забезпечується низкою засадничих принципів, як-от єдині засади організації та діяльності судів; єдиний статус суддів; обов'язковість для всіх судів правил судочинства, визначених законом; єдиний порядок організаційного забезпечення діяльності судів тощо (ч. 4 ст. 17 Закону) [2]. Ч. 6 ст. 125 Конституції України забороняє «створення надзвичайних та особливих судів» [1].

То ***яке ж місце займає ВАКС у вітчизняній судовій системі, чи не було допущено порушень Конституції України під час законодавчого оформлення його адміністративно-правового статусу та чи є підстави для його зарахування до особливих та надзвичайних судів?*** З'ясування цих питань і буде **основною метою** цієї наукової статті.

Виклад основного змісту. Особливий адміністративно-правовий статус ВАКС завжди був предметом критики з боку противників запровадження спеціалізованого антикорупційного судочинства. Якщо ж до моменту ухвалення Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» (далі – Закон [3]) така критика виявлялась у поданні альтернативних законопроєктів, то після остаточного законодавчого оформлення адміністративно-правового статусу ВАКС та початку його функціонування вона набула дещо іншого змісту. Ідеться про офіційне оскарження конституційності самого факту створення ВАКС, а також законодавчого підґрунтя його діяльності.

Так, 22 липня 2020 року 49 народних депутатів України звернулись до КСУ із конституційним поданням про визнання таким, що не відповідає Конституції України, Закону України «Про ВАКС» [4]. Уважно проаналізувавши текст цього конституційного подання, можна помітити, що його ініціатори основну увагу приділяють обґрунтуванню тези про невідповідність окремих положень Закону України «Про ВАКС» ч. 6 ст. 125, ч. 2 і ч. 3 ст. 22, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України. Зокрема, вони зазначають, що ***ВАКС є «особливим» судом, а його створення порушує один з основних принципів системи судоустрою – принцип спеціалізації.*** Якщо уважно проаналізувати текст конституційного подання, то можна помітити, що його ініціатори не наводять достатніх аргументів, які б ставили під сумнів зарахування ВАКС до спеціалізованих судів, і ***зосереджують основну увагу на доведенні його належності до особливих судів»***. На підтвердження такого висновку вони наводять низку аргументів, зміст яких пропонуємо проаналізувати більш докладно.

Вони *окреслюють основні ознаки особливих судів на підставі аналізу кількох наукових дефініцій.* Зокрема, цитують визначення«надзвичайних і особливих судів, подане в одній із юридичних енциклопедій, визначення особливих судів, що міститься в одному з коментарів до Конституції України, а також ознаки «надзвичайних і особливих судів», які виокремив КСУ у своєму висновку № 1-3в від 11.07.2001 р. [4].

На наш погляд, наведені наукові дефініції не доцільно брати за основу під час визначення переліку основних ознак особливих судів через низку наявних у них недоліків і неточностей. Як справедливо щодо цього зазначають деякі науковці, автори конституційного подання «посилаються на окремі наукові праці, видані задовго до утворення ВАКС і задовго до внесення змін до Розділу VIII («Правосуддя») Конституції України, а також усвідомлення українським суспільством загроз корупції для самого існування України як незалежної, демократичної, правової держави» [5].

Юридична енциклопедія, наприклад, подає узагальнене визначення надзвичайних та особливих судів, не розділяючи ці два абсолютно різні за своїм правовим статусом різновиди судових установ. Єдина ключова ознака таких судів тут теж визначається досить розмито: це «окремі, особливі для *цього періоду* категорії справ». Коментар до Конституції також акцентує на юрисдикції особливих судів і містить одне дуже важливе уточнення: особливі суди мають вирішувати окремі категорії справ «*в обхід* установленої законом підсудності», тобто такі суди мають «дублювати» повністю або частково підсудність інших судів, передбачених законом. Що стосується визначення, яке сформулював КСУ, то воно частково повторює вади двох попередніх дефініцій: по-перше, не розділяє правовий статус «надзвичайних» та «особливих судів»; по-друге, наголошує, що такі суди «*підміняють* звичайні суди, які *належним чином не дотримуються* встановлених законом процедур», тобто дублюють їх юрисдикцію.

До речі, експерти міжнародних організацій та вітчизняні науковці у своїх висновках щодо обґрунтованості подання про визнання неконституційним Закону України «Про ВАКС» цей аргумент піддають досить жорсткій критиці. Так, наприклад, один з експертів Transparency International Ukraine (TI) наголошує, що згідно з позицією КСУ, викладеною у висновку № 1-3в від 11.07.2001 р., «статус особливого та надзвичайного суду передбачає відсутність інституцій, які б контролювали такий суд, відсутність механізму перегляду його рішень та непідзвітність вищому органу судової влади – ВСУ» [6]. Далі він наводить порівняльний аналіз положень Конституції України та Закону «Про ВАКС» і доходить таких висновків: 1) Закон передбачає, що основною функцією та завданням ВАКС є саме здійснення правосуддя (п. 1 ст. 3); ВАКС не має додаткових функцій та завдань, які б його вирізняли із судової системи України. Таким чином, положення Закону повністю відповідають ст. 124 Конституції, згідно з якою основною функцією судів в Україні є здійснення правосуддя; 2) ВАКС є вищим спеціалізованим судом, який убудований у систему судів України, інстанційно підпорядкований ВСУ; ВАКС не має повноважень та положення в системі судів, які б дозволяли йому здійснювати правосуддя в обхід встановленої Конституцією системи судових інстанцій [6].

Значно ширший перелік ознак надзвичайних та особливих судів наводить О. Марусяк. На його думку, до таких судів можуть бути зараховані: 1) національні суди, створені поза єдиною системою судоустрою для підміни звичайних судів; 2) суди, створені в будь-який інший спосіб, ніж передбачений Конституцією України; 3) суди, які не дотримуються встановлених законом процедур, а розглядають справи відповідно до спеціально розроблених для них правил та процедур; 4) суди, щодо яких ВСУ не є найвищим судом. На основі зіставлення наведених ознак з основними положеннями Закону він доходить висновку, що ВАКС не володіє жодною з наведених ознак, оскільки: створений у межах єдиної системи судоустрою як один із вищих спеціалізованих

судів, можливість створення яких передбачено Конституцією України; створений законом, тобто у спосіб, який відповідає Конституції; не підміняє будь-який звичайний суд, його юрисдикція чітко відокремлена від юрисдикції загальних судів і визначена процесуальними кодексами; ВСУ є судом касаційної інстанції у всіх справах, які розглядаються ВАКС; як і будь-який інший загальний суд, ВАКС розглядає провадження відповідно до процесуальних кодексів України [7].

Таким чином, складається враження, що автори конституційного подання зосередили свою увагу лише на «найбільш зручних» ознаках, зміст яких викликає найбільше дискусій у наукових колах і допускає «суб'єктивний» підхід під час їх трактування.

То ***які ж саме ознаки, на думку авторів конституційного подання, характерні для особливих судів і чи володіє ВАКС хоча б однією з таких ознак?*** Нижче спробуємо дати відповідь на це питання.

Основним аргументом, який наводиться на користь доцільності визнання ВАКС особливим судом, є визначена Законом предметна підсудність цього суду. Так, навівши перелік статей ККУ, кримінальні провадження щодо яких унаслідок віднесено до підсудності ВАКС, автори конституційного подання роблять висновок, що ВАКС «утворено суто для розгляду виділених із загального масиву певних категорій кримінальних проваджень, що є однією з ознак статусу особливого суду». Додатково вони наголошують на відсутності «чіткості у визначенні та розмежуванні підсудності кримінальних проваджень ВАКС та іншими судами в системі судоустрою України», а також на тому, що ВАКС створено «для розгляду обмеженої кількості кримінальних проваджень, абстрактно визначеного кола кримінальних правопорушень», «для розгляду кримінальних проваджень щодо штучно виділеного із загального масиву переліку складів кримінальних правопорушень» [4].

Уважно проаналізувавши чинне законодавство, а також повноваження ВАКС та інших судів, можемо з упевненістю стверджувати, що визначена в Законі предметна підсудність ВАКС не дає підстав для зарахування його до категорії «особливих» судів. По-перше, виокремлення із загального масиву окремої групи кримінальних проваджень і зарахування їх до підвідомчості спеціалізованого суду і є виявом реалізації конституційно закріпленого принципу судової спеціалізації. По-друге, ВАКС – це не єдиний суд, якому підвідомчі «*окремі категорії*» проваджень. Так, наприклад, загальні суди розглядають не всі, а лише незначну частину справ про адміністративні правопорушення, перелік яких закріплено в ст. 221 КУпАП. По-третє, чинне законодавство досить «*чітко визначає та розмежовує*» підсудність кримінальних проваджень ВАКС та іншими судами. З цією метою 07.06.2018 р. КПК України доповнено ст. 33-1, що деталізує предметну підсудність ВАКС. По-четверте, ВАКС розглядає «*обмежену кількість* кримінальних проваджень» (як, наприклад, Вищий суд із питань інтелектуальної власності), однак це не «штучно виділений із загального масиву перелік» і не «абстрактно визначене коло» складів кримінальних правопорушень. У своїй сукупності вони становлять єдину систему, основною ознакою якої є спрямованість на протидію корупції.

Наступним, на що звертають увагу ініціатори конституційного подання, є те, що «***ВАКС створений для вирішення справ щодо окремих категорій осіб, тобто щодо окремих суб'єктів (певної групи посадовців), що ще раз підтверджує його особливий статус***» [4]. Відразу ж зауважимо: окрім переліку вказаних суб'єктів, закріпленого в п. 1-3 ч. 5 ст. 126 КПК України, в конституційному поданні не наводиться жодних інших аргументів на підтвердження висунутої тези, що значно послаблює його аргументацію.

На наш погляд, *установлення обмежень підсудності ВАКС за ознакою суб'єкта злочину є ознакою спеціалізації такого суду, відповідає конституційній моделі судоустрою в Україні і спрямоване на забезпечення максимально кваліфікованого розгляду справ, суб'єктами злочинів у яких є високопосадовці.*

Ще одним аргументом, який свідчить на користь зарахування ВАКС до особливих судів, на думку ініціаторів конституційного подання, є законодавчо закріплені «винятки щодо процедури відбору та призначення на посаду судді ВАКС, які суттєво відрізняються від конституційної (загальної) процедури відбору і призначення суддів» [4]. Зокрема, висловлюються сумніви щодо конституційності таких додаткових (спеціальних) вимог до кандидатів на посаду судді ВАКС, як «стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років» (п. 1 ч. 2 ст. 7 Закону), «досвід професійної діяльності адвоката … щонайменше сім років» (п. 3 ч. 2 ст. 7 Закону); обмеження, передбачені в п. 1, п. 5 та п. 6 ч. 2 ст. 7 Закону [3].

Проаналізувавши положення Закону України «Про ВАКС» у їх системному зв'язку з нормами Конституції України, ми дійшли висновку, що *встановлення додаткових вимог і обмежень*

до кандидатів на посаду судді ВАКС не порушує конституційно закріплених засад відбору і призначення суддів. Такий крок є цілком виправданим і зумовленим особливим характером справ, унależnених до підвідомчості такого суду. На підтвердження зробленого нами висновку можна навести кілька аргументів.

По-перше, не зовсім зрозуміло, чому ініціатори конституційного подання піддають сумніву конституційність законодавчого закріплення не всіх, а лише деяких додаткових вимог й обмежень, встановлених для кандидатів на посаду судді ВАКС (2 з 4 вимог і 3 із 7 обмежень).

По-друге, встановлення додаткових вимог для кандидатів на посаду судді – це звична практика як у зарубіжному, так і в національному законодавстві. Для прикладу можна навести положення ч. 1 ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», де визначаються додаткові вимоги до кандидатів на посаду судді Вищого суду з питань інтелектуальної власності [2], більшість із яких, зокрема, за своїм змістом наближена до вимог, яким мають відповідати кандидати на посаду судді ВАКС.

По-третє, можливість установлення додаткових вимог, яким мають відповідати судді ВАКС, закріплена на законодавчому рівні. Так, у ч. 2 ст. 33 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» зазначається, що суддею ВАКС «може бути особа, яка відповідає вимогам до кандидатів на посаду судді, за результатами кваліфікаційного оцінювання підтвердила здатність здійснювати правосуддя у ВАКС, а також *відповідає іншим вимогам, установленим законом»* [2]. На нашу думку, такий крок законодавця є цілком логічним і відповідає основній меті створення вищих спеціалізованих судів – висококваліфіковано розглядати окремі категорії судових справ, які мають є більш складними. У цьому разі досить слушним є зауваження С. Курінного, який зазначає, що «спеціальні вимоги до суддів диктуються специфікою справ, які розглядає ВАКС, що потребує залучення суддів, які мають вищий рівень кваліфікації» [6].

По-четверте (і це є головним!), Основний Закон містить норму, яка допускає встановлення додаткових вимог до кандидатів на посаду судді. Так, у ч. 3 ст. 127 Конституції України зазначається, що «*законом* можуть бути передбачені *додаткові вимоги* для призначення на посаду судді» [1]. У ч. 4 цієї ж статі наголошується, що «для суддів спеціалізованих судів *відповідно до закону* можуть бути встановлені *інші вимоги* щодо освіти та *стажу професійної діяльності*». А вимоги та обмеження, на яких акцентується увага в конституційному поданні стосуються «*стажу професійної діяльності*» кандидатів, оскільки, як справедливо зазначають науковці, «тлумачення конституційного формулювання «стаж професійної діяльності» має виходити не тільки з кількісного критерію (роки роботи), а і з якісного» [6].

Заключним аргументом, на який посилаються ініціатори конституційного подання на підтвердження висунутої ними тези про «особливий» статус ВАКС, є «наявність у цієї судової установи своєї системи інстанцій» [4]. Зокрема, вони цитують положення ч. 1 ст. 4 Закону, за якими ВАКС «здійснює правосуддя як суд першої та апеляційної інстанції» [3]; положення п. 20 ч. 1 ст. 3 КПК, за якими Апеляційна палата ВАКС є судом апеляційної інстанції «стосовно судових рішень ВАКС, ухвалених як судом першої інстанції…»; а також положення ч. 12 ст. 31 КПК, за якими «кримінальне провадження у ВАКС під час досудового розслідування здійснюється слідчим суддею одноособово, а в разі оскарження його ухвал в апеляційному порядку – колегіально судом у складі не менше трьох суддів». На основі цих законодавчих положень робиться висновок про те, що «в наведених *нормах не враховано і проігноровано конституційний принцип інстанційності побудови системи судоустрою України*, спрямований на забезпечення організації судів, необхідної для забезпечення права на перегляд судового рішення судом вищого рівня, а також доступу до правосуддя» [4].

На нашу думку, *закріплена в чинному законодавстві структура ВАКС, що включає лише дві інстанції, не є підставою для його унależnення до «особливих» судів, а також не є порушенням ст. 55, 125, п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України*. На підтвердження цього висновку можна навести такі аргументи.

По-перше, в ст. 55 Конституції України, про порушення якої наголошується в конституційному поданні, зазначається, що «права і свободи людини і громадянина захищаються судом» [1]. Однак створення ВАКС жодним чином не порушує та не обмежує це право, оскільки ВАКС є невід'ємним складником національної судової системи.

По-друге, в ст. 125, про яку також згадують ініціатори конституційного подання, зазначається, що «Верховний Суд є найвищим судом у системі судоустрою України» (ч. 3); «Відповідно до закону можуть діяти вищі спеціалізовані суди» (ч. 4); «Створення надзвичайних та особливих судів не допускається» (ч. 6) [1].

Як нами доведено вище, ВАКС створено не як «надзвичайний» чи «особливий» суд, а саме як «вищий спеціалізований суд», як того і вимагає Конституція України. Згідно з ч. 1 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» вищі спеціалізовані суди діють лише «як суди першої та апеляційної інстанції з розгляду окремих категорій справ» [2]. Функції третьої (касаційної) інстанції в такому разі продовжує виконувати ВСУ, який (згідно з ч. 1 ст. 36 згаданого Закону) є найвищим судом у системі судоустрою України, що цілком відповідає ч. 3 ст. 125 Конституції України.

По-третє, згідно з п. 8 ч. 2 ст. 129 Конституції України, на який також є посилання в конституційному поданні, однією з основних засад судочинства є «забезпечення права на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення» [1]. Під час законодавчого оформлення правового статусу ВАКС ця конституційна засада не була порушена, оскільки збережено традиційну триінстанційну систему розгляду справ про корупційні правопорушення.

По-четверте, ініціатори конституційного подання (як аргументу на користь зарахування ВАКС до особливих судів і порушення принципу інстанційності) наводять законодавчу норму, яка на момент звернення уже втратила силу. Ідеться про ч. 1 ст. 31 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» в редакції від 02.06.2016 р., що передбачала функціонування вищих спеціалізованих судів суто як судів «першої інстанції з розгляду окремих категорій справ» [2]. Нагадаємо, що 03.10.2017 р. до цієї законодавчої норми були внесені зміни, згідно з якими на вищі спеціалізовані суди покладено виконання функцій як першої інстанції, так і апеляційної. Відразу ж зауважимо, що такий крок не є порушенням Конституції України, оскільки ч. 4 ст. 125 передбачає діяльність вищих спеціалізованих судів, не обмежуючи їх повноваження суто розглядом справ у першій інстанції.

По-п'яте, на думку ініціаторів конституційного подання, передбачена в Законі «Про ВАКС» структура суду (а саме функціонування в його складі Апеляційної палати) є порушенням принципу інстанційності, який, за офіційним тлумаченням КСУ, означає «таку організацію судової системи, що забезпечує право на перегляд рішення *суду нижчої інстанції судом вищої*» [8]. Ми не можемо погодитись із таким висновком, оскільки в його основі лежить логічна підміна юридичних понять. Ідеться про такі поняття, як «судова інстанція» та «суд як юридична особа». Річ у тім, що один і той же суд може виконувати одночасно функції двох і більше інстанцій. Це досить поширена практика як у національному законодавстві, так і в зарубіжному. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» апеляційні суди діють «як суди апеляційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суди першої інстанції» (ч. 1 ст. 26); ВСУ здійснює правосуддя «як суд касаційної інстанції, а у випадках, визначених процесуальним законом, – як суд першої або апеляційної інстанції» (п. 1 ч. 2 ст. 36) [2].

По-шосте, автори конституційного подання намагаються довести, що одночасне покладання на ВАКС функцій і першої, і апеляційної інстанції обмежує конституційно гарантоване право громадян на апеляційний перегляд справи. На нашу думку, таке твердження є помилковим і не враховує всі особливості адміністративно-правового регулювання його діяльності. Як свідчить проведений нами аналіз положень КПК України, у цьому нормативно-правовому акті чітко та деталізовано прописано підстави та порядок апеляційного оскарження процесуальних рішень, дій чи бездіяльності як щодо звичайних судів, так і щодо ВАКС. При цьому повноваження Апеляційної палати ВАКС у кримінальному провадженні абсолютно тотожні повноваженням апеляційних загальних судів.

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можемо зробити такий проміжний висновок: у конституційному поданні не наведено достатніх аргументів, які б свідчили про те, що ВАКС є «особливим» судом. **Визначені в Законі України «Про ВАКС» та в інших нормативно-правових актах процесуальні повноваження ВАКС, вимоги до суддів цього суду та наявність додаткових гарантій їх безпеки узгоджуються зі спеціальним статусом ВАКС, який є не «особливим», а «вищим спеціалізованим судом» (у розумінні поняття «зовнішня спеціалізація»). Створення ВАКС не суперечить Конституції України, оскільки не порушує такі основоположні конституційні засади, як повага прав і свобод людини, доступ до правосуддя, забезпечення справедливого правосуддя, а також узгоджується з одним з основних принципів системи судоустрою – принципом спеціалізації.**

Щоб теоретично підкріпити зроблений нами висновок, пропонуємо узагальнити всі вищевикладені міркування, **сформулювати авторський підхід до визначення характерних ознак особливих судів і на основі порівняльного аналізу довести необґрунтованість зарахування ВАКС**

до категорії особливих судів. Отже, враховуючи положення Конституції України, Закону України «Про судоустрій і статус суддів», інших національних та міжнародних правових актів, а також теоретичні здобутки і напрацювання, ***до особливих ми пропонуємо зараховувати суди, які володіють хоча б однією з таких ознак:*** 1) їх *створення не передбачене або ж прямо заборонене чинним законодавством; 2) їх створюють із порушенням законодавчо закріпленої процедури*; *3) вони функціонують як паралельна судова вертикаль, дублюючи підсудність інших судових юрисдикцій; 4) на них покладається виконання функцій, не зовсім характерних для звичайних судів*; *5) вони здійснюють правосуддя за особливими правилами*; *6) вони займають особливе місце в національній судовій системі*; *7) судді таких судів мають особливий адміністративно-правовий статус.*

Висновки. ***Вище ми визначили основні ознаки, за якими необхідно ідентифікувати особливі суди, і їх узагальнення дозволяє однозначно стверджувати, що ВАКС не може бути зарахований до категорії особливих судів:*** по-перше, ВАКС органічно входить до національної судової системи і є вищим спеціалізованим судом, створення якого передбачене галузевим Законом у межах реалізації конституційно закріпленого принципу спеціалізації; по-друге, ВАКС утворений із дотриманням процедури, передбаченої в Конституції та галузевому Законі, а в його створенні брали участь представники всіх гілок державної влади та суддівського співтовариства (ВРУ ухвалила Закон України «Про утворення ВАКС», проєкт якого винесений на розгляд Президентом України після консультацій із ВРП); по-третє, ВАКС не дублює підсудності жодної іншої судової юрисдикції, а його компетенція обмежується розглядом і вирішенням справ, перелік яких чітко визначений у законі; по-четверте, на ВАКС не покладається виконання жодної функції, яка б не була характерна для інших судів, а основне його завдання полягає у здійснені правосуддя; по-п'яте, ВАКС розглядає і вирішує справи у звичайному порядку, без будь-яких винятків та обмежень, відповідно до визначених у КПК та ЦПК засад та процедур судочинства; по-шосте, ВАКС є повноцінним і рівноправним елементом національної судової системи, він, як й інші суди, підзвітний і підконтрольний ВСУ, уповноваженому на перегляд рішень ВАКС у порядку касаційного провадження як найвищий суд у системі судоустрою України; по-сьоме, судді ВАКС мають такий же адміністративно-правовий статус, як і судді інших судових юрисдикцій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. (в редакції від 03.09.2019 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text.

2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 р. (в редакції від 21.05.2021 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text.

3. Про Вищий антикорупційний суд : Закон України від 7.06.2001 р. (в редакції від 28.01.2021 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n706.

4. Конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Вищий антикорупційний суд» від 7.06.2018 р. № 2447-VIII. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_349_2020.pdf.

5. Спільний висновок, розроблений проектами міжнародної технічної допомоги (Антикорупційна ініціатива ЄС в Україні, програма USAID «Нове правосуддя» та IDLO) в межах загальної підтримки антикорупційної та судової реформ в Україні. URL: https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/AmicusCuriae-VAKS-final-style_01_102.pdf.

6. Курінний С. Про конституційність Вищого антикорупційного суду – аналіз подання в КСУ. URL: https://ti-ukraine.org/news/pro-konstytutsijnist-vyshhogo-antykoruptsijnogo-sudu-analiz-podannya-v-ksu/.

7. Марусяк О. Чи відповідає Конституції України Вищий антикорупційний суд? URL: https://rpr.org.ua/news/chy-vidpovidaie-konstytutsii-ukrainy-vyshchyy-antykoruptsiynyy-sud/.

8. Рішення Конституційного Суду України у від 12.07.2011 р. № 9-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 54 народних депутатів України та ВСУ щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про судоустрій і статус суддів», КПК України, ГПК України, ЦПК України, КУпАП (щодо принципу інстанційності в системі судів загальної юрисдикції). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-11#Text.